

Az épület a levegőből

40

A tatárjárás pusztításának megrendítő pillanatképe egy Cegléd környéki faluban

„...mind a férfiakat, mind
a nőket, közrendűeket és
főrangúakat egyaránt leöldösték
az utcákon, házakban és
mezőkön... Nem kegyelmeztek
sem nemnek, sem életkornak.”
(Rogerius mester Siralmas éneke)

GULYÁS GYÖNGYI

A tatárjárás által okozott pusztítás közvetlen nyomai a kisebb-nagyobb beruházások növekvő száma ellenére csak véletlenszerűen kerülnek felszínre. Az ilyen ritka lehetőségek paradox módon alkalmat teremtenek arra, hogy a véres pusztítás következtében ismerjük meg az Árpád-kori emberek életkörülményeit és esetenként berendezési tárgyait, illetve a tárgyi emlékeken keresztül betekintést nyerjünk mindennapjaikba.

A tatár pusztítás régészeti nyomainak számát emelte a 2005-ben Cegléd mellett feltárt középkori falu részlete, ahol az 1241–1242-es mongol dúlás szörnyű pillanatképet őrzött meg számunkra. Az egykor virágzó, majd a tatárdúlást követően teljesen elnéptelenedő, nagy kiterjedésű településen számos jel utalt a tragédiára.

Valószínűleg a Pest megyei települést és lakóit már a Kötöny fejedelmük meggyilkolása után kivonuló kunok, majd az 1241 tavaszán Pest környékén portyázó mongolok sem kímélték. Erre utalnak a Cegléd környékén korábban feltárt leletegyüttesek – így leégett épületek maradványai Nagykörsről vagy Tápiógyörgyéről –, továbbá a kincs- vagy érmeleletek, a többi között Abony, Tápiógyörgye, Tápiószele, Újszász és Cegléd környékéről. Ezeket a kincseket tulajdonosaik a menekülésük előtt rejtették el, abban bízva, hogy a vész elvonulása után visszatérhetnek javaikért. A régészek keze által vagy

A felgyújtott Árpád-kori épület

A kemencébe bújt holtak maradványai

a véletlen során előkerülő kincsleletek annak a bizonyítékai, hogy végül nem volt olyan, aki visszajöhetett volna ezekért a tárgyakért.

A Cegléd melletti középkori településen élők nagyobbik része a tatárok közeledtének hírére mozgatható javait összeszedte és elmenekült. Voltak, akik ingóságait vagy azok egy részét elrejtették a templomba vagy elásták a temetőt kerítő fal/árok közelében vagy a sírok közé. Az 1960-as években egy véletlen folytán került napvilágra egy 72 darabból álló érmelelet a templom dombjának közelében. A későbbiekben a falu templomának és temetőjének feltárása során számos elásott tárgy – főként mezőgazdasági eszközöket – találtak, melyek a középkori ember szemében nagy értéket képviseltek. Mennyiségük és súlyuk viszont hátráltatta volna tulajdonosaikat a menekülésben, így végül hátrahagyták azokat.

Azonban nem mindenki volt olyan szerencsés, hogy el tudjon menekülni. Voltak, akiket lekasaboltak a betörő tatárok, tetemeiket pedig esetenként egy-egy gödörbe vagy árokba lökték. A falut olyan végzetes pusztítás érte, hogy az innen elmenekülő keresztény emberek már nem jöhettek vissza a halottaknak megadni a végtisztességet. Ez utóbbiak maradványai temetetlenül hevertek a falu romjai között.

A legmegdöbbentőbb látvány egy közel 17 m² alapterületű, félig földbe mélyített épület feltárása során ért bennünket. A leégett lakóházban élők már nem tudtak vagy nem akartak elmenekülni, helyette a ház kemencéjében kerestek

41

A házban talált ép és restaurált edények

A fiú keze ügyében lett vas ostyasütő

menedéket. Úgy gondolhatták, hogy a ház ajtaját elrekeszelve és egy nagyobb méretű faláddával eltorlaszolva megakadályozhatják a betörő hordát. A kemence sütőfelületén két összebújt gyermek csontvázát bontottuk ki, előttük, a kemence szájánál pedig egy fiatal nő maradványait találtuk. A 8–10 év körüli kislány bal oldalán összekuporodva, jobb kezét az arca elé tartva feküdt, 10–11 éves bátyja mögött, annak hátához támasztott fejjel. Az ugyancsak bal oldalán, mindkét lábát a kemence faláig felhúzva fekvő fiú keze ügyében egy valószínűleg védekezésre használt, több mint 30 cm hosszú vas ostyasütőt, bordái mellett, a ruházata zsebéből kigurult IV. Béla-ezüstdenárt találtunk. A 20–30 év közötti nő hason feküdt, mindkét keze a kemence falának támaszkodott. A nő már csak félig fért be a kemencébe, a térdben kissé behajlított és bal oldalán fekvő lábai kinyúltak onnan.

A két gyermekével otthon maradt nőnek valószínűleg már nem volt ideje elmenekülni a házból, amikor a tatárok betörték a faluba. A fiatalasszony jobbnak látta, ha a ház egyetlen biztonságos jelentő zugába, a kemencébe bújtatja el a gyere-

keket. Először a kislány, majd a jobb kezében védekező eszközt szorongató kisfiú rejtőzött el, végül a nő. A házat viszont felgyújtották, s a kemence szűk száján bekúszó füst okozhatta végül a család halálát.

A ház lakórészének bontása során, az egymás után előkerült leletek alapján egyre tisztább képet kaptunk az itt élők életkörülményeiről, berendezési tárgyairól és az egyszerű hétköznapijairól. A viszonylag nagy méretű lakóház keményre letaposott, agyagos padlóján az egykor használt főzőedények, hasz-

nálati- és mezőgazdasági eszközök, valamint a viseleti tárgyak első pillantásra rendezetlenül feküdtek, azonban az aprólékos és gondos munkának köszönhetően minden részlet a helyére került. A kemence szájnnyílásával szemközt, a falnál állhatott egy polcszerű építmény. Ezen tartották a főzőedényeket, egy kőből készített sótörőt és a mezőgazdasági munkában használt eszközöket, sarlókat, úgynevezett rövidkaszákat, továbbá baltákat, „juhnyíró” ollókat, egy rugós ollót, egy vaskést és egy zablát. A kemence és a polc között, a padlón két vasbronccsal összefogott favödör állt.

A polc mellett, a ház hosszanti, keleti oldalának középső részén volt a bejárat, mely előtt a ládapánatok és az eldeformáló-

A leány jobb karján előkerült hajkarika

Vas mezőgazdasági eszközök az épületből

Balta

dott, tolószervezetes ládazár feküdt az elszenesedett famaradványok alatt. A bejáratnál kibontott apró cölöplyukak alapján elképzelhető, hogy fagerendákból épített lépcső vezethetett az épületbe. A láda mellett, a ház falánál nyolcas alakú gödröt bontottunk ki, melyben szövésre használt orsógombot, mellette pedig további vaseszközöket (ásóvasalás, köpűs vastárgy) találtunk. A ház északi sarkában, az épület aljába mélyedő, valószínűleg tárolásra használt, deszkafedeles verem volt.

A házat felgyújtották, így minden, ami fából készült, leégett, a tetőt tartó cölöpök, a deszkából ácsolt láda, a tároló verem fedele és a favödör is. Az elüszkösödött maradványok

Temetetlen holttest a középkori település egyik árkanak jelentkező szintjén

Buzogány a lelőhelyről

elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy a tűzben először az edényeket és a vaseszközöket tartó polc dőlt el, mivel a róla leesett fazekak felett találtuk meg az elszenesedett ágafákat.

A családról, illetve ezáltal a falu lakóinak életmódjáról az előkerült leletek alapján érdekes információkat szereztünk. Megtudtuk, hogy a falu lakói elsősorban növénytermesztéssel foglalkoztak, illetve az előkerült állatsontok alapján sertést, baromfit, szarvasmarhát tenyésztettek és lovat is tartottak. A leégett épület mind méretében, mind leletanyagában kitért a többi lakóház közül. A legérdekesebb lelet a kisfiú mellett fekvő rituális vaseszköz, az ostyasütő volt, amelyhez hasonló ez idáig egyetlen korabeli településről sem ismert. Ez a tárgy, illetve az épület felszereltsége (pl. faláda, mezőgazdasági eszközök), továbbá a ház a többitől eltérő mérete arra utal, hogy az itt élő család a falu tiszteletben álló, de mindenképpen a többiekhez képest módosabb tagja lehetett.

○○○

Temetetlen, hiányos emberi váz

